

Перелік використаних джерел

1. Посібник із впровадження Рекомендації СМ/Рес (2013)1 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо гендерної рівності та медіа. С. 5-10.
2. Декларація Комітету міністрів Ради Європи Про рівноправність жінок та чоловіків ПРИЙНЯТО Комітетом Міністрів на 83 сесії від 16 листопада 1988 р. Верховна Рада України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_903#
3. Гендерні аспекти державної служби: монографія / за заг. ред. Б. Кравченка. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. 336 с.
4. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. С. 3103
5. Немеш О.М. Віртуальна діяльність особистості: структура та динаміка психологічного змісту. Вид-во “Слово”, 2017. 37 с., 45с.

Тетяна

Геннадіївна Бадалова,

ад'юнкт кафедри кримінального процесу та
стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
майор поліції

Науковий керівник:

Володимир

Михайлович Федченко,

професор кафедри кримінального процесу та
стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук
доцент

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ЕКСТРАДИЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА СПІВРОБІТНИЦТВА З УПОВНОВАЖЕНИМИ КОМПЕТЕНТНИМИ ОРГАНАМИ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

Україна, яка вибрала європейський вектор розвитку, прагне стати країною – членом Європейського Союзу, у зв'язку з чим починаючи з 2012 року в Україні спостерігається активізація взаємодії міжнародного та українського кримінального права, спрямованого на об'єднання зусиль держав в боротьбі зі злочинами. Така співпраця стала підґрунтям для удосконалення

правил надання правової допомоги і видачі осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, а також для подальшого розвитку інституту екстрадиції. Не дивлячись на те, що Україна наразі переживає нелегкі часи війни, дуже актуальним є питання застосування міжнародних норм права під час проведення процедури екстрадиції. У зв'язку зі змінами в Україні, які нажалі привнесли бойові дії, у подальшому на нашу країну чекають ще зміни в міжнародному праві, договірних відносинах між країнами Європи, та країнами, які входять до складу СНД. Сьогодні, як ніколи, міжнародне співробітництво між державами спрямоване на об'єднання зусиль у боротьбі із злочинністю. Ситуація щодо спрощення паспортного контролю, наявність «прозорих» кордонів між державами, неефективність національних механізмів протидії та запобігання злочинності, недосконалий механізм видачі злочинців – все це дозволяє уникнути кримінальної відповідальності особам, які порушили кримінальне законодавство тієї чи іншої держави. У зв'язку з цим виникає потреба широкомасштабного співробітництва і використання продуктивного механізму міжнародної взаємодії. На сьогоднішній день екстрадиція – це найбільш реалізовувано процесуальна форма міжнародного співробітництва.

Кримінальним процесуальним законодавством України передбачено здійснення видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція) (глава 44 КПК України) [1]. Також процес екстрадиції включає в себе функції. На думку дослідників В.С. Березняка та В.М. Тертишного функції екстрадиції поділяються на загальні та спеціальні. Якщо розглядати функції екстрадиції в умовах воєнного стану, то саме охоронна функція, яка є різновидом спеціальної функції є дуже актуальною. Охоронна функція включає в себе насамперед охорону громадян та державних інтересів від злочинних посягань. Основою правового критерію охоронної функції як форми міжнародної співпраці є боротьба зі злочинністю, насамперед міжнародною злочинністю, яка виражається в різних цілях. Міжнародними злочинами визнано суспільно небезпечні умисні посягання на життєво важливі інтереси міжнародного співтовариства, основи існування держав і народів – міжнародний мир і міжнародну безпеку. Такі посягання є порушенням державою міжнародно-правових норм, що мають основоположне значення для забезпечення міжнародного миру і безпеки, захисту людської гідності та довкілля. Наразі в Україні триває повномасштабна війна, пов'язана зі скоєнням великої кількості міжнародних злочинів з боку країни агресора – Російської Федерації.

Рішення про затвердження указу президента України про введення воєнного стану в Україні Верховною Радою України неодноразово приймалося у зв'язку з триваючою широкомасштабною збройною агресією РФ проти України. Так, відповідно до п. 21 та п. 31 ч. 1 ст. 106 Конституції України та ст. 5 закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан в нашій країні продовжується нашим парламентом на кожні 90 днів. Черговим таким рішенням є Закон України «Про затвердження Указу Президента України "Про продовження дії воєнного стану в Україні"» від 17.11.2022, яким ВРУ підтримала президентські законопроекти №8189 та 8190 [2]. У зв'язку із зазначеним не втрачає своєї актуальності і залишається найбільш гострим

питання щодо притягнення російських військових злочинців до кримінальної відповідальності і їх екстрадицію в Україну. В подібних випадках екстрадиція буде суттєво ускладнена міжнародними обмеженнями у взаємодії країн щодо переслідування військових злочинців, а особливо щодо здійснення міжнародного розшуку каналами Інтерполу. В цьому випадку, ймовірно, більшість цивілізованих країн застосує принцип універсальної юрисдикції щодо російських військових злочинців, та у разі ідентифікації таких осіб на території цих країн вони постануть перед їхніми національними судами за злочини в Україні.

04.03.2022, як реакція на повномасштабне вторгнення РФ в Україну, резолюцією Ради з прав людини Організації Об'єднаних Націй було створено Незалежну міжнародну комісію ООН з розслідування порушень в Україні (The Independent International Commission of Inquiry on Ukraine). Завданням Комісії є розслідування всіх ймовірних порушень, утиски прав людини і порушення міжнародного гуманітарного права та пов'язані з ними злочини в контексті агресії проти України, вчиненої російською федерацією, та встановлення фактів, обставин та докорінних причин будь-яких таких порушень та утисків. У своїй роботі Комісія керується двома резолюціями Ради ООН з прав людини. 12.05.2022 за проханням Ради ООН було прийнято другу резолюцію, направлену на розслідування на події, які відбулися у Київській, Чернігівській, Харківській та Сумській областях наприкінці лютого та у березні цього року. Однак найбільш проблемними питаннями в роботі комісії є небажання РФ співпрацювати з нею. Експерти досі не можуть отримати доступ до тимчасово окупованих Росією українських територій. Спроби встановити контакт із російською владою залишилися безрезультатними.

Злочини, що виходять за рамки правового регулювання в області загальної екстрадиції і належать до сфери регулювання міжнародних правових відносин, охоплюються міжнародними кримінальними судами і трибуналами. Водночас, юрисдикція Міжнародного кримінального суду обмежується кримінальним переслідуванням деяких злочинів, визначених Римським статутом. Україна підписала Римський статут Міжнародного кримінального суду 20.01.2000[3], однак до теперішнього часу не ратифікувала його. На відміну від міжнародних судових органів, які за своєю природою є допоміжними засобами захисту прав і свобод людини і громадянина, Міжнародний кримінальний суд доповнює систему національної юрисдикції та може приймати до свого провадження справи не тільки за зверненням держави-учасниці, а й з власної ініціативи. 03.05.2022 року законом України №2236-IX «Про внесення змін до КПК України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» положення КПК України доповнено Розділом IX² «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» згідно якого компетентним органам України надано законні підстави для здійснення співпраці з Міжнародним кримінальним судом, щодо злочинів, які підпадають під його юрисдикцію [1]. Вказаний напрямок є дуже актуальним у наші складні воєнні часи.

Саме екстрадиція є однією з правових форм міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях, за її допомогою і досягається бажаний результат боротьби зі злочинністю у томі числі і на міжнародному рівні. Положення ст. ст. 3-5 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року в переважній більшості не передбачають здійснення екстрадиції відносно осіб, які вчинили «політичні правопорушення», «військові правопорушення», «фінансові правопорушення» [4]. Між тим, питання видачі таких осіб є актуальним в аспекті проблематики видачі за вчинення саме злочинів міжнародного характеру. Наприклад, якщо вести мову про заборону видачі за умови вчинення «політичного правопорушення», слід враховувати, що саме політичні мотиви характерні для вчинення тероризму, таким чином, є підстави розглядати тероризм як «політичне правопорушення», щодо якого видача не застосовується. Однак, світове співтовариство висловило стурбованість можливістю такого розвитку подій, і з метою недопущення переховування терористів на територіях інших держав, було висловлено ряд зауважень з даного приводу (Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом 1977 року [5]. З іншої сторони, відсутність загальновизнаного у міжнародному праві тлумачення поняття «тероризм» ускладнює процес формування переліку терористичних актів, котрі є екстрадиційними. З метою вирішення даного питання, Комісія ООН з міжнародного права запропонувала класифікацію терористичних актів, що обумовлюють їх екстрадиційність, до яких входять: будь-який умисний акт, що викликає смерть чи спричинює серйозне тілесне пошкодження главі держави, службовим особам державної значимості, їх близьким родичам чи іншим службовим особам, котрі займаються державною діяльністю за умови, що злочинний акт був спрямований проти них, пов'язаний із їх службовим становищем; акти, розраховані на знищення чи пошкодження суспільних цінностей чи цінностей, які використовуються із суспільною метою; будь-який умисний акт, що спрямований на спричинення загрози життю людей, зокрема, у вигляді захвату повітряного судна, заручників, та будь-яка інша форма насилля, що вчинена проти осіб, які перебувають під міжнародним захистом чи мають дипломатичний імунітет; виготовлення, придбання, утримання чи поставка зброї, що містить вибухові та інші небезпечні речовини, з метою вчинення терористичного акту.

Ключовою особливістю антитерористичних конвенцій є те, що вони встановлюють чіткі зобов'язання для держав-учасниць затримати передбаченого злочинця на своїй території та або видати його, або передати справу своїм власним органам влади для цілей переслідування. Тобто, зобов'язання полягає в тому, щоб передати справу для розгляду з метою порушення переслідування відповідному національному органу, що відповідає за переслідування. Тому на теперішній час можна вважати загальновизнаним факт, що особи, які вчинили терористичні злочини, підлягають видачі. Яскравим прикладом злочинності на міжнародному рівні є купа воєнних злочинів, скоєних на території нашої держави – України. Згідно даних електронного ресурсу видання «Made for minds» розділ новини 01.03.2022

Міжнародним кримінальним судом в Гаазі розпочато розслідування ймовірних воєнних злочинів в Україні, в свою чергу власні розслідування також почали понад 10 країн ЄС, серед них - Німеччина, Франція, Естонія, Литва та Польща та ін. [6].

До речі, до початку широкомасштабного вторгнення Україна взаємодіяла в питаннях екстрадиції з Росією найбільше з-поміж інших держав. Як свідчить Статистика з України до Росії було видано у 2018 році – 10 осіб, у 2019-му – 12, у 2020-му – 13 і у 2021-му – 16, і це лише ті, щодо яких є вирoki. Натомість Україна в порядку екстрадиції отримала від російської сторони у 2018-му – 16 осіб, у 2019-му – 14 осіб, у 2020-му – 11 осіб і у 2021-му – 13 осіб [7]. Скоріше за все, наведені показники пов'язані з тим, що територія Росії стала справжньою гаванню для втікачів, зокрема через недружні відносини між Україною та Росією. Але не дивлячись на це, міжнародні зобов'язання щодо екстрадиції продовжували виконуватись. Ситуацію по втікачах до Росії, до тимчасово окупованого Криму та окупованих територій Донецької і Луганської областей законодавці вирішили ще минулого року шляхом внесення відповідних змін у КПК України. 14.05.2021 набрав чинності Закон України № 1422-ІХ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку із здійсненням спеціального досудового розслідування» [8]. Цим Законом держава полегшила собі завдання у кримінальному переслідуванні осіб, щодо яких ведеться спеціальне досудове розслідування або заочний судовий розгляд. Цим самим законодавець ще більше обмежив їхні права. Відтепер слідству дозволили проводити заочне розслідування та заочно судити осіб, не оголошуючи їх в міжнародний розшук, для цього достатньо лише підтвердження, що особа перебуває в Росії або ж на тимчасово окупованих територіях України. Безумовно, такі зміни увібрали в себе купу ризиків для потенційного порушення прав людини та мають проблеми щодо отримання інформації про перетин кордону України російськими військовими, адже вони перебувають на території нашої країни незаконно. Тобто саме у випадках притягнення до кримінальної відповідальності російських військових заочне розслідування не спрацює, тому на нашу думку законодавцем України слід розробити спеціальний правовий механізм здійснення екстрадиції російських військових, також слід не виключати того факту, що зараз на країну агресора накладено великий пакет санкцій, серед яких також припинення візових режимів в країнах Європи, а саме: Королівство Бельгія, Республіка Болгарія, Королівство Данія, Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Естонська Республіка, Словацька Республіка, Республіка Мальта, Чеська Республіка, Японська Держава [9]. Тобто, вказані військові злочинці зможуть пересуватися не у всі країни Європи і в цьому випадку слід також звернути увагу на одну з умов Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року це принцип невидачі власних громадян. Але на нашу думку всі вказані обмеження міжнародних перепон можливо буде обійти шляхом створення міжнародного військового трибуналу ad hoc за військовими злочинами вчиненими в Україні, а саме поєднання принципів кримінально-процесуального права і екстрадиції (ст. 14 Конвенції

1957 р.). Останній отримає «зелене світло» на переслідування росіян по всьому світу, винних у геноциді українців, та військових злочинах.

На нашу думку слід враховувати вимоги міжнародних угод та договорів та внести відповідні зміни до глави 44 КПК України, при цьому слід розробити відповідний механізм застосування чинного законодавства України щодо здійснення процедури екстрадиції відносно військових злочинців, та не допускати випадки не притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності за скоєння ними умисних злочинів з початку широкомасштабного вторгнення РФ в Україну.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України зі змінами та доповненнями URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 17.11.2022).

2. Закон України «Про затвердження Указу Президента України "Про продовження дії воєнного стану в Україні"» від 17.11.2022 URL.: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40793> (дата звернення 17.11.2022).

3. Висновок Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11.07.2001 URL: https://web.archive.org/web/20160617093304/http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KS01016.html (дата звернення 17.11.2022).

4. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 груд. 1957 р. з двома Додатковими протоколами 1975 та 1978 рр. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2009. – С. 12–1078.

5. Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом: підпис. 27 січ. 1977 р. //Офіційний вісник України. – 2006. – № 14. – Ст. 1055.

6. Електронний ресурс видання «Made for minds» розділ новини URL: <https://www.dw.com/uk/mks-naprayyv-do-ukrainy-velyku-hrupu-ekspertiv/a> (дата звернення 16.11.2022).

7. Електронний ресурс Офісу Генеральної прокуратури URL: <https://old.gr.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення 16.11.2022).

8. Електронний ресурс Закон України № 1422-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку із здійсненням спеціального досудового розслідування» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1422-20#Text> (дата звернення 16.11.2022).

9. Електронний ресурс видання «РБК України» URL: <https://www.rbc.ua/ukr/styler/zheleznyy-zanaves-rossiyan-opuskaetsya-kakie-1660051466.html> (дата звернення 16.11.2022).